

Maraş Ağzına Dair Birkaç Yeni Yayın

Kahramanmaraş ağzı üzerine son on yılda arka arkaya bir kaç çalışma yayımlandı. Anadolu ağızlarını tasnif eden Leyla KARAHAN, Kahramanmaraş ağzını, *Anadolu Ağızlarının Sınıflandırılması*'nda **Batı Grubu Ağızları**'nın Tarsus (İçel), Ereğli, Konya merkez ilçesinin bazı yöreleri, Adana, Hatay, Gaziantep, Adıyaman, Darende, Akçadağ, Doğanşehir (Malatya), Birecik, Halfeti (Urfa)'nin de bulunduğu **VII. Grup**'a dâhil eder (1996: 2, 117). İşte bu gruba giren Maraş ağzı üzerine çıkan yayınlardan dördünün kısa değerlendirmesi aşağıdadır:

Mahalli Kelimeler Sözlüğü: Ömer KAYA, Hacı Abdullah KOZAN:
Kahramanmaraş (Temmuz) 2003, 160 s. Ukde Yayınları: 30.

Eserin yazılış amacı Önsöz'de yazar tarafından şu şekilde belirtilmiştir (9. s.):

1. Unutulan, kullanılmayan ama aslında kullanışlı ve güzel kelimeleri ortaya çıkarmak,
2. Ses ve sinema sanatkarlarının kelimelerin (ağız) aslını öğrenmelerini sağlayarak hatalı kullanışların önüne geçmek,
3. Dilimizi korumak ve zenginleştirmek,
4. Türk dilini unutan ve kullanmasını bilmeyen insanlarımıza dilimizi öğretip sevdirmek,
5. Türkçe kelimelerin unutulmasından kaynaklanan telaffuz hatalarını bir nebze olsun önlemek.

Çalışmanın kapsamı sadece Maraş merkezle sınırlı değildir. Doğuda Besni yöresinin, güneybatıda Bahçe yöresinin, kuzeybatıda Sarız ve Pınarbaşı yö-

relerinin, kuzeyde Elbistan ve batıda Andırın ilçelerinin tarihî ve kültürel yakınlığı sebebiyle çalışmaya dâhil edildiğini görüyoruz. Sözlükteki kelimeler isim ve fiil olarak iki sınıfa ayrılmış ve kelimenin yanında parantez içerisinde bunlardan hangisine dâhil olduğu belirtilmiştir. Yazar, karışıklık olmaması için isim olarak verdiği kelimelerin içinde edat, zarf, sıfat gibi bir ayrıma gitmediğini belirtir (11. s.). Eserde, *içek* ‘içelim’ (99. s.), *ağal* ‘eğil’ (15. s.), *akıtma* ‘işeme’ (18. s.) vd. gibi çekimli fiiller de madde başı yapılmıştır. Kelimelerin tarifleri geniş tutulmuş, bir kelimenin anlamının başka bir kelimedede bulunduğunu belirtmek için “bkz:” şeklinde not düşülmüştür (**böcük** (*isim*): Bkz: Böce. (35. s.)). Herhangi bir yazı çevirimi abecesi kullanılmamış, boğazdan ya da genizden çıkan sesler belirtilmemiştir; eğer bunlar belirtilseydi eserin kıymeti şüphesiz daha da artacaktı. Uzunluklar bazen *böör* (36. s.) gibi iki ünlü yazılarak bazen de *buzâ* (37. s.) gibi ünlü harfin üzerine şapka işareti konularak belirtilmiştir. Yine aynı kelimenin farklı telaffuzları madde başı olarak not edilmiş (*domatos* (62. s.), *tomatos* (145. s.), *tomatis* (145. s.)); ama maalesef birbirlerine gönderme yapılmamıştır.

Elbistan Ağı -Çiçek Köyü Örneği-: Abdulvahap ÖZALP: Yayına hazırlayan Ömer Hakan ÖZALP, İstanbul (Haziran) 2008, 464 s. Özgü Yayınları Elbistan: 3 -

Eser; *Takdim* (7-12. s.) ve *Önsöz* (13-17. s.) başlıklarından sonra gelen *Önemli Not* (18. s.) I. bölümde *Kelimeler* (19-177. s.), II. bölümde *Deyimler* (179-361. s.), III. bölümde *Atasözleri* (363-438. s.), IV. bölümde *Beddualar* (441-449. s.), *Dualar* (450-453. s.), *Hakaret Sözleri* (454-456. s.), *Maniler* (457. s.), *Meteller* (*Bilmeceler*) (458-459. s.), *Tekerlemeler* (460-461. s.) ve *Yeminler* (462-464. s.) başlıklarından oluşmaktadır.

Yazar, eseriyle ilgili olarak Takdim’de “... dört bölüm halinde düzenlenen ve 12.000 dolayında madde içeren eserde birtakım eksiklik ve fazlalıklar; atasözleriyle deyimler arasında ve ‘b-p’, ‘d-t’ gibi kullanımlarda bazı karışıklıklar bulunması; kimi kelime ve deyimlerde, tecrübesizlikten veya anlamı yeterince ifade edememe kaygısından dolayı uzun

açıklamalar yapılmış olması muhtemeldir” der ve bunlardan dolayı okuyucunun engin hoşgörüsüne sığındığını belirtir (8. s.).

Esere, Elbistan merkez veya Elbistan’ın başka köylerinden derleme yapılmadığı için *Elbistan Ağzı -Çiçek Köyü Örneği-* adı verilmiştir. Eserde;

Arapçadaki /ç/ sesi /Ĥ, ĥ/ şekilleriyle gösterilmiştir (**Bahca**: bkz. Bağca. (31^b. s.)).

Geniz seslerinden /ǰ/, /ñ/ harfiyle yazılmıştır (**Taño**: Asri, açık saçık, saç kısı (153^a. s.)).

Kelimelerdeki uzunluklar Ā/ā, Ē/ē, Ī/ī, Ī/ī Ō/ō, Ő/ő, Ū/ū, Ū/ū harfleriyle belirtilmiştir (**Yēdden**: Yeniden (170^b. s.)).

Kelime ve kültür tespitinden ibaret bir kaynak çalışma olduğundan müstehcen sayılabilecek birtakım kelimeler metne alınmış; ama bazıları (...) ile gösterilmiştir (**G...t**: Kıç, kalça. Popo, arka. (91^b. s.)).

Doğrudan küfür olan kelime ve deyimlere yer verilmemiştir.

Kelimeler isim, fiil gibi bir tasnife tabi tutulmamış; ama “**Bahım**: Bakım. a) Bakayım. b) Yedirme, giydirme. c) Tamir etme, tımar etme, temizleme. Eksiklerini giderme (31^b. s.)” gibi hem isim hem fiil olan kelimeler kullanım sıklığına dikkat edilmeksizin a, b, c, d... şeklinde anlamlara ayrılmıştır.

Yazımı farklı, anlamları aynı kelimeler “**Dādirmek**: Dokundurmak, değdirmek. bkz. Dārmek.” (55^b. s.) şeklinde birbirine gönderme yapılarak belirtilmiştir; ama anlamları çok yakın olanlarda ilk kelime hem anlam verilmiş hem gönderme yapılmışken ikincisinde anlam verilmeyip sadece gönderme yapılmıştır (**Yōsam**: bkz. Yōsa. (173b. s.)).

Kelimelerde kullanılan şapka /ˆ/ işareti sadece inceltme anlamı taşımaktadır (**Kāhge**: Tatlımaya. Açmaya benzer bir ekmek çeşiti. (111^a. s.)).

Âdet, oyun, eşya ve yemek adları dışındaki bütün iki kelimedenden oluşan kelime öbekleri deyimler kısmında yer alır.

Aynı deyim farklı kelimelerle ifade ediliyorsa iki ayrı madde başı yapılmış; sadece telaffuz farklılığı varsa / işaretiyle tek madde içinde toplanmıştır.

Eserden, Elbistan ilçesi Çiçek Köyü ağzında /ñ/ sesinin sık kullanıldığı, ikinci tekil şahıs iyelik eki olarak bütün Maraş genelinde olduğu gibi /ñ/ sesinin kullanıldığı, /h/ sesinin çok yaygın olduğu, /ğ/ sesinin iki ünlü arasında düzenli olarak düşüp ikincil uzunluklar oluşturduğu, /q/ sesinin iki ünlü arasında /h/'ye değiştiği, yabancı dillerden geçen ve Türkçede kelime başında bulunmayan r-, l- gibi seslerden önce düzenli olarak /I/ türediği, kelime içinde yan yana kullanılan /-rI-/ ve /-rn-/ seslerinin gerileyici benzeşmeyle /-ll-/ -nn-/'ye değiştiği gibi özellikler çıkarılabilir.

Kahramanmaraş Merkez Ağzı: Mine KILIÇ: Kahramanmaraş (Eylül) 2008, 184 s. Ukde Kitaplığı 55. Maraş Kültür Edebiyat Serisi: 3.

Bütün ağız çalışmalarında olduğu gibi inceleme, metinler ve sözlük bölümlerinden oluşan bu çalışma, yazarın Yrd. Doç. Dr. Nasrullah ÖZSOY danışmanlığında hazırladığı yüksek lisans tezine dayanmaktadır. Eser; Önsöz (13. s.) ve Kısaltmalar (14. s.) dizininden sonra Genel Hatlar, Kahramanmaraş'ın Tarihi ve Kahramanmaraş'ın Coğrafyası başlıklarını haiz Giriş (15-18. s.) bölümüyle devam eder. Kahramanmaraş merkez ağzının ses bilgisi ve şekil bilgisi özellikleri üzerinde durulan İnceleme bölümünde (19-92. s.); Görevsel Sesbilim (Fonoloji) üst başlığı altında ünlülerde ve ünsüzlerde meydana gelen ses olayları misaller verilerek uzunca anlatılmıştır (19-53. s.). Biçimbilim (Morfoloji) başlığı altında yapım ekleri, isimler, isim çekim ekleri, sıfatlar, zamirler, zarflar, fiiller ve fiil çekim ekleri, ek fiil, soru eki, partisipler, gerundiumlar, edatlar ayrıntılı bir şekilde işlenmiştir (54-92. s.) Derlemeler, metinler ana başlığında önce standart yazı abecesi sonra da uluslararası fonetik abece ile verilmiştir. Sözlük bölümünde Maraş'a mahsus kelimelerin yanı sıra geçirdiği ses olayları sonucu anlaşılabilirliğini yitirmiş kelimelere hangi kaynak kişiden alındığı ve uluslararası fonetik abeceli metinlerdeki satır numarasıyla yer verilmiştir. Bu bölümde ünlü uzunlukları harfin yanına konulan /:/ işareti ile gösterilmiştir. *anasını:ni* (Z.G. 44) 'anasınınkini' (163. s.), *ba:* (O.G. 101) 'bana' (164. s.), vd. gibi çekimli şekiller de bu

bölümde madde başı yapılmıştır. Sonuç başlığı altında yapılan değerlendirmelerden Maraş ağzına mahsus olarak çıkarılabilecek mühim birkaç sonuç şu şekildedir:

Maraş ağzında aslî uzun ünlü bulunmadığı gibi yabancı dillerden giren uzun ünlülü kelimeler de kısa ünlü ile telaffuz edilmektedir. Görülen uzunluklar hece kaynaşması, ses düşmesi, vurgu gibi olaylardan kaynaklanan ikincil uzunluklardır. Şimdiki zaman eki olarak kullanılan *-i-*'nin yuvarlaklaşması sonucu *-iü-* diftongu oluşmaktadır. *y*'nin inceltici etkisi kalınlık-incelik uyumunu bozan şekillerin oluşmasına neden olmaktadır. *ŋ* geniz sesi gerek kelime köklerinde gerekse şahıs ve iyelik eklerinde canlı bir şekilde yaşamaktadır (160. s.).

+ki aitlik eki tamamen erir ve vurguyu bir önceki hece alır. Cümle vurgusunda ise soru anlamının, soru eki yerine fiil kipleri üzerinde yoğunlaşan kuvvetli bir vurgu ile belirtilmesi ayırıcı bir özelliktir.

+LA vasıta hâlinin yerini *+XnAn* şekli almıştır. *şu* işaret zamiri yerine *şo* kullanımı, *herkes* belirsizlik zamiri yerine *herkiş*, *kendi* dönüşlülük zamiri yerine *gendi* kullanımı yaygındır (161 s.).

Zamir kökenli birinci tip şahıs eklerinden 1. Ç. Ş. eki *+z* yerine yaygın olarak *+g* kullanıldığı görülmektedir. Maraş ağzının en belirgin özellikleri zaman kiplerinde görülür. Şimdiki zaman *-i-*, bazen de *-iü* diftongu şeklindedir. Gelecek zaman *-XcX* şeklindedir. İstek kipinin 1. tekil ve çoğul şahıslardaki kullanımı Eski Anadolu Türkçesi dönemindeki gibi *-Am* şeklindedir (161-162. s.).

Maraş Merkez Ağzı Kelimeler, Deyimler Atasözleri Düâlar Beddüâlar Tekerlemeler Ninniler: Hacı Ali ÖZTURAN: Kahramanmaraş (Kasım) 2009, 252 s. Ukde Kitaplığı: 73. Maraş Kültür Edebiyat Serisi: 11.

Eser, adından da anlaşılacağı gibi Maraş merkez ağzıyla sınırlandırılmıştır. Kitap; Takdim (7-18. s.) ve Önsöz (19-21. s.) başlıklarından sonra Maraş merkez ağzı kelimeler (23-92. s.), Maraş merkez ağzı deyimler (93-206. s.),

Maraş'ta sık kullanılan atasözleri (207-226. s.), Maraş'ta sık kullanılan düâlar (227-228. s.), Maraş'ta sık kullanılan beddüâlar (229-234. s.), Maraş ninnileri (235-238. s.), çocuk tekerlemeleri (239-244. s.), Maraş'ta kullanılan ünlü sözler (245-249. s.) ve lı lı lı (gılılı, zılgıt) tekerlemeleri (251-252. s.) bölümlerinden oluşur. Eserde verilen deyimlerin mahalleden mahalleye, aileden aileye değıştiğı, hatta kadınların kullandığı deyimlerle erkekler arasında kullanılan deyimlerin farklı olduğı eserin Önsöz'ünde (19-20. s.) belirtilir. Kitapta, Maraş'ta canlı bir biçimde kullanılan geniz sesi, *η* işaretiyle gösterilmiştir. Maraş merkez ağzında sıklıkla geçen ikincil uzunluklar da ünlünün yanına */:/* işareti getirilerek belirtilmiştir. Kelimelerdeki ses değışiklikleri dikkate alınarak *gölge* yerine *kölge*, *tilki* yerine *dilki*, *kalbur* yerine *halbur* şekilleri madde başı yapılarak Maraş merkez ağzı tam olarak yanıtılmaya çalışılmıştır. Yazar, kitapta yer verdiğı kelimelerin, deyimlerin, atasözlerinin, duaların, bedduaların, ninnilerin sadece Maraş'ta kullanıldığı gibi bir iddiada değildir; ama bunların Maraş'ta kullanılan şekillerine yer verdiğini belirtir (20. s.). Eserde, Maraş merkez ağzından derlenen toplam kelime sayısı 3427, toplam deyim sayısı 2832'dir. Bu çalışmayla 907 atasözü, 56 dua, 232 beddua kayıt altına alınmıştır. Böylece eserde ninniler ve tekerlemeler hariç 7454 madde yer almıştır.

Burada kısaca yayımlandıkları duyurulan bu dört çalışmanın Türklük bilimi ve ağız araştırmaları açısından bir kazanç olduğunu söylememiz gerekir. Bu eserler genelde Anadolu ağızları, özelde ise Doğu Akdeniz ağızları için mühim kaynaklardır.

Elife BOZKURT
bozkurtelife@gmail.com, Göttingen/Kırklareli